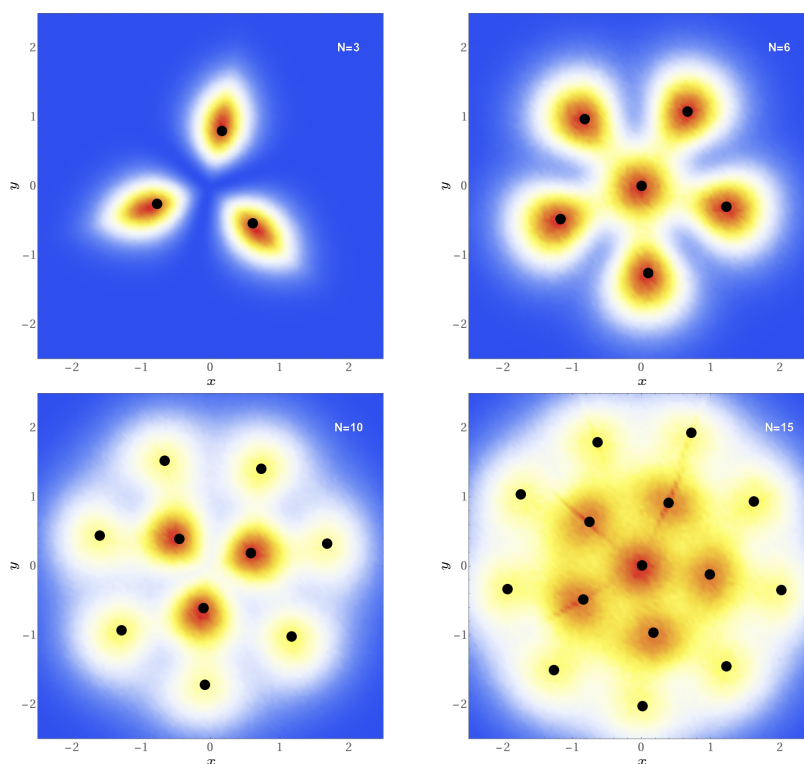

Literatura

- [1] M. Gajda, J. Mostowski, M. Pylak, T. Sowiński, and M. Załuska-Kotur. Pauli crystals—interplay of symmetries. *Symmetry*, 12(11), 2020.
- [2] M. Gajda, J. Mostowski, T. Sowiński, and M. Załuska-Kotur. Pauli crystals: hidden geometric structures of the quantum statistics, 2015.
- [3] M. Gajda, J. Mostowski, T. Sowiński, and M. Załuska-Kotur. Single-shot imaging of trapped fermi gas. *Europhysics Letters*, 115(2):20012, aug 2016.
- [4] F. Gampel, M. Gajda, M. Załuska-Kotur, and J. Mostowski. Pauli crystals in harmonic trap and on a sphere. *Physics Letters A*, 422:127799, 2022.
- [5] M. Holtzen, L. Bayha, K. Subramanian, C. Heintze, P. M. Preiss, and S. Jochim. Observation of pauli crystals. *Phys. Rev. Lett.*, 126:020401, Jan 2021.
- [6] N. Metropolis, A. W. Rosenbluth, M. N. Rosenbluth, A. H. Teller, and E. Teller. Equation of State Calculations by Fast Computing Machines. *The Journal of Chemical Physics*, 21(6):1087–1092, 12 1953.
- [7] D. Rakshit, J. Mostowski, T. Sowiński, M. Załuska-Kotur, and M. Gajda. On the observability of pauli crystals in experiments with ultracold trapped fermi gases. *Scientific Reports*, 7(1):15004, Nov 2017.

Rys. 2. Rozkłady konfiguracji $C(x, y)$ dla różnej liczby atomów w pułapce ($N = 3, 6, 10, 15$). Kolor czerwony na rysunkach oznacza największą wartość prawdopodobieństwa zaobserwowania atomu. Czarnymi punktami zaznaczono przewidywane położenia atomów (wyniki metody Monte Carlo, która została opisana w tekście)

wykazują jednak pewne uporządkowania – dokładnie tak, jak w strukturach krystalicznych.

W ostatnim czasie grupie badaczy z Heidelbergu udało się eksperymentalnie potwierdzić istnienie przedstawionych powyżej struktur [5]. Wykorzystano do tego celu ultrazimny i rozrzedzony gaz atomów ${}^6\text{Li}$. Dokonując wielokrotnych rekonstrukcji rozkładu gęstości pędów atomów poprzez pomiar tzw. czasu przelotu TOF, *time of flight*, oraz przeprowadzając analizę analogiczną do opisanej w tekście, udało się wyznaczyć rozkład konfiguracji, który okazał się całkowicie zgodny z teoretycznymi przewidywaniami.

Oszczędny listonosz

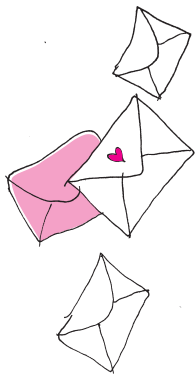
Łukasz KAMIŃSKI*

Wyobraźmy sobie miasteczko, w którym żyje n osób. Nie dotarł tam ani Internet, ani nawet idea urzędu pocztowego. Jest jednak zatrudniony listonosz, u którego można bezpośrednio nadać lub odebrać przesyłkę. Listonosz codziennie odwiedza każdego mieszkańca dokładnie jeden raz. Niektórzy mieszkańcy korespondują z innymi, lecz niekoniecznie każdy z każdym. Jeśli kogoś odwiedzi listonosz, to osoba ta z pewnością zapyta go, do kogo się jeszcze wybiera, a następnie wyśle list do wszystkich, z którymi koresponduje, a których listonosz jeszcze tego dnia nie odwiedził. Listonosz może sam wybrać kolejność, w jakiej odwiedza mieszkańców miasteczka. Zdążył się już też zorientować, kto z kim koresponduje, i chce odwiedzić mieszkańców w takiej kolejności, żeby w żadnym momencie nie dźwigać za dużo listów. Ile listów na pewno będzie musiał w pewnym momencie zmieścić w torbie listonosz?

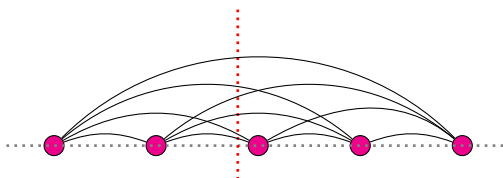
Sami swoi

Zacznijmy od przypadku najprostszego do analizy – gdy każdy koresponduje z każdym. Wówczas niezależnie od kolejności, jaką wybrał listonosz, sytuacja

*Doktorant, Wydział Matematyki, Informatyki i Mechaniki, Uniwersytet Warszawski

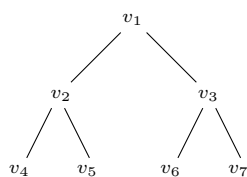
wygląda następująco: jeśli listonosz odwiedził już dokładnie i mieszkańców, to ma w torbie $i(n-i)$ listów. Istotnie, w torbie listonosza znajdują się listy od każdego z odwiedzonych mieszkańców do każdego z $n-i$ jeszcze nieodwiedzonych. Wykonując proste szacowanie, możemy przekonać się, że $i(n-i)$ wynosi maksymalnie $\frac{n^2}{4}$ dla n parzystego oraz $\frac{n^2-1}{4}$ dla n nieparzystego, co daje nam górne ograniczenie na rozmiar torby potrzebnej listonoszowi.

Rys. 1. Graf reprezentujący miasto z pięcioma mieszkańcami, gdzie każdy koresponduje z każdym. Można dostrzec, że w pewnym momencie listonosz będzie musiał mieć przy sobie 6 listów

Korporacja

A co, jeśli nasze miasteczko to tak naprawdę nie miasteczko, ale wielka korporacja? Naturalnie w korporacji pracownicy mają przypisany jakiś stopień awansu zawodowego. Najwyższy stopień ma oczywiście prezes, którego będziemy oznaczać v_1 . Ponadto założymy, że każdy pracownik v_i , którego stopień awansu nie jest najniższy (czyli nie jest na samym dole hierarchii), ma dokładnie dwóch bezpośrednich podwładnych: v_{2i} oraz v_{2i+1} . Mają oni dokładnie o jeden mniejszy od v_i stopień awansu zawodowego. Każdy pracownik oprócz v_1 ma dokładnie jednego przełożonego. W przypadku tej korporacji wiadomości będą przesyłane jedynie pomiędzy pracownikiem a jego bezpośrednim podwładnym lub odwrotnie. Jak dużą torbę musi mieć listonosz w takim przypadku?

Rys. 2. Pracownicy korporacji o trzech możliwych stopniach awansu

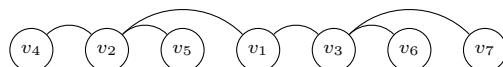
Ta sytuacja jest już nieco trudniejsza. Sformułujmy nasz problem w języku teorii grafów. Niech $v_1, \dots, v_n$ oznaczają mieszkańców (albo pracowników, jak w przykładzie z korporacją) i niech $V = \{v_1, \dots, v_n\}$. Rozpatrzmy graf $G = (V, E)$, przy czym $(v_i, v_j) \in E$ oznacza, że v_i i v_j korespondują ze sobą. Naszym zadaniem jest znaleźć minimalną potrzebną pojemność torby, czyli dokładnie wartość:

$$c(G) = \min_{\sigma \in \Sigma_n} \max_{1 \leq k \leq n} |\{(v_{\sigma(i)}, v_{\sigma(j)}) \in E : i \leq k < j\}|,$$

gdzie Σ_n oznacza zbiór wszystkich permutacji zbioru $\{1, 2, \dots, n\}$. Funkcję $c(G)$ nazywamy *szerokością przekroju* (ang. *cutwidth*) grafu G .

Pomyślmy o tym w następujący sposób: Ustawiamy wierzchołki grafu G na prostej ℓ . Wówczas $c(G)$ to najmniejsza liczba k , dla której istnieje ustawienie wierzchołków takie że, każda prosta prostopadła do ℓ przecina co najwyżej k krawędzi (patrz rys. 1). Proste prostopadłe do ℓ będziemy nazywać *przekrojami*, zaś liczbę krawędzi G , które przecinają dany przekrój, będziemy nazywać jego *szerokością*.

Wróćmy do problemu listonosza zatrudnionego w korporacji. Niech T_h oznacza pełne drzewo binarne o wysokości h (czyli dokładnie graf reprezentujący korespondujących ze sobą pracowników, jeśli mamy korporację z $h+1$ możliwymi stopniami awansu zawodowego). Oznaczmy wierzchołki tak jak poprzednio. Zauważmy, że T_h ma $n = 2^{h+1} - 1$ wierzchołków. Nasze zadanie polega na obliczeniu $c(T_h)$. Warto zacząć od małych wartości h . Łatwo stwierdzić, że $c(T_0) = 0$ oraz $c(T_1) = 1$. Przy odrobinie wysiłku obliczamy też, że $c(T_2) = 2$. Jeśli poświęcimy problemowi nieco więcej czasu i pomysłowości, to udowodnimy, że $c(T_3) = 3$ (zachęcamy Czytelnika Dociekliwego do samodzielnego sprawdzenia).

Rys. 3. Przykład ustawienia wierzchołków grafu T_2 na prostej, realizujący szerokość przekroju równą 2

Można więc wysnuć hipotezę, iż $c(T_h) = h$ dla wszystkich $h \in \mathbb{N}$. Niemałym zaskoczeniem może być zatem fakt, że $c(T_4) = 3$. Ogólne rozwiązanie daje następujące twierdzenie:

Rozwiązanie zadania F 1092.
Na potrzeby naszego oszacowania potraktujemy Słońce i krążek jak ciała doskonale czarne wypromieniowujące energię zgodnie ze wzorem (prawo Stefana-Boltzmann):

$$P = \sigma T^4 S,$$

w którym P oznacza całkowitą moc promieniowania, S powierzchnię ciała, a T temperaturę powierzchni w skali Kelwina. Wprowadźmy oznaczenia: R_S – promień Słońca, R – odległość zwierciadła od Słońca i δ – promień krążka (i obrazu Słońca). Moc promieniowania słonecznego docierającego do powierzchni zwierciadła wynosi:

$$P_Z = 4\pi R_S^2 \sigma T_0^4 \frac{\pi r^2}{4\pi R^2}.$$

Przyjmijmy dalej, że zwierciadło odbija doskonale, i cała moc P_Z „trafia” w krążek. Temperatura T krążka ustali się, gdy moc promieniowania z jego powierzchni (promieniują obie strony cienkiego krążka) będzie równa P_Z :

$$P_Z = 2\pi \delta^2 \sigma T^4.$$

Otrzymujemy związek:

$$\frac{R_S^2}{R^2} T_0^4 = \frac{2\delta^2}{r^2} T^4.$$

Ze względu na ogromną odległość Słońca od zwierciadła jego obraz powstaje praktycznie w ognisku zwierciadła. Przyrównując stosunki rozmiarów przedmiotu R_S i obrazu δ do stosunków ich odległości od powierzchni zwierciadła, mamy $R_S/R = \delta/f$ i ostatecznie:

$$\left(\frac{T}{T_0}\right)^4 = \frac{r^2}{2f^2}.$$

Po podstawieniu danych liczbowych: $T \approx 1600$ K.

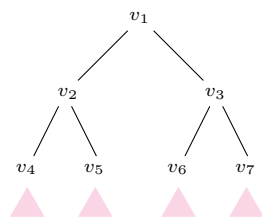
Twierdzenie. Dla $h \geq 2$ zachodzi $c(T_h) = \lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$.

Aby wykazać powyższą równość, zaczniemy od udowodnienia $c(T_h) \geq \lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$ dla $h \geq 2$. Dowód będzie indukcyjny. Zostawiamy jako ćwiczenie sprawdzenie przypadków $h = 2$ i $h = 3$. Chcemy udowodnić tezę dla T_{h+2} przy założeniu tezy dla T_h . Rozważmy dowolną permutację σ wierzchołków T_{h+2} . Rozważmy też poddrzewa T_{h+2} o korzeniach odpowiednio v_4, v_5, v_6, v_7 . Wśród nich na pewno znajdziemy takie poddrzewo P , które nie zawiera $v_{\sigma(1)}$ ani $v_{\sigma(n)}$.

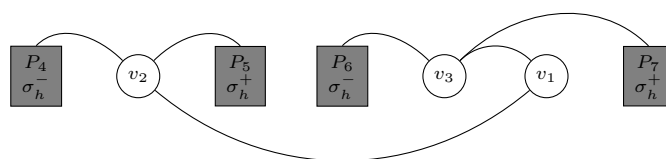
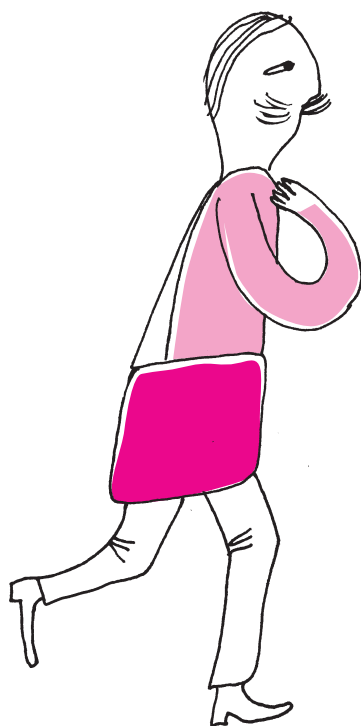
Ponieważ P wygląda tak samo jak T_h (tzn. różnią się one jedynie nazwami wierzchołków, a matematyk powiedziałaby, że są izomorficzne), więc z założenia indukcyjnego $c(P) \geq \lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$. Oznacza to, że jeśli ustawimy wierzchołki T_{h+2} na prostej ℓ w takiej kolejności jak w permutacji σ , to pewna prosta $\ell^\perp$ prostopadła do ℓ będzie przecięta przez co najmniej $\lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$ krawędzi P . Zauważmy, że istnieje ścieżka z $v_{\sigma(1)}$ do $v_{\sigma(n)}$, która nie zawiera wierzchołków z P . Oznacza to, że prostą $\ell^\perp$ przecina też pewna krawędź z tej ścieżki, czyli łącznie co najmniej $\lceil \frac{h}{2} \rceil + 2 = \lceil \frac{h+2}{2} \rceil + 1$ krawędzi, co należało udowodnić.

Teraz trzeba jeszcze znaleźć dla każdego $h \geq 2$ taką permutację σ_h wierzchołków T_h , która zaświadcza, że szerokość przekroju T_h faktycznie wynosi co najwyżej $\lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$. Zaczniemy od konstrukcji dla nieparzystych h . Teza indukcji będzie nawet nieco mocniejsza: istnieje takie ustawienie σ_h^- wierzchołków T_h na prostej, przy którym każdy przekrój na lewo od korzenia ma szerokość co najwyżej $\lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$, zaś każdy przekrój na prawo od korzenia ma szerokość co najwyżej $\lceil \frac{h}{2} \rceil$. Łatwo znaleźć takie ustawienie dla $h = 1$. Udowodnimy teraz tezę dla $h + 2$ przy założeniu tezy dla h . Niech σ_h^+ oznacza ustawienie wierzchołków T_h powstałe z σ_h^- przez zapisanie wierzchołków w odwrotnej kolejności (wtedy każdy przekrój na prawo od korzenia ma szerokość co najwyżej $\lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$, zaś każdy przekrój na lewo od korzenia co najwyżej $\lceil \frac{h}{2} \rceil$). Zauważmy, że poddrzewa P_4, P_5, P_6, P_7 drzewa T_{h+2} o korzeniach odpowiednio v_4, v_5, v_6, v_7 są izomorficzne z T_h , więc ma sens powiedzieć, że ustawiamy wierzchołki któregoś z nich w kolejności σ_h^+ lub σ_h^- . Ustawmy więc wierzchołki T_{h+2} w następującej kolejności: najpierw wierzchołki P_4 w kolejności σ_h^- , potem v_2 , następnie wierzchołki P_5 w kolejności σ_h^+ , wierzchołki P_6 w kolejności σ_h^- , v_3, v_1 , a na koniec wierzchołki P_7 w kolejności σ_h^+ (rys. 5). Nietrudno sprawdzić, że tak otrzymana kolejność σ_{h+2}^- spełnia tezę indukcyjną, to znaczy przekroje na lewo od v_1 mają szerokość co najwyżej $\lceil \frac{h+2}{2} \rceil + 1$, zaś te na prawo – co najwyżej $\lceil \frac{h+2}{2} \rceil$.

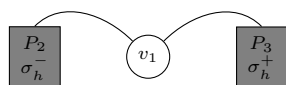
Pomysł, żeby pokazywać tezę dla $h + 2$, zakładając jej prawdziwość dla h , nie jest taki oczywisty, ale wydaje się w tym przypadku jedynym słusznym. Autor widział wiele prób pokazania tezy dla $h + 1$, przy założeniu jej prawdziwości dla h , ale wszystkie one były błędne.

Rys. 4. Drzewo T_{h+2} i poddrzewa o korzeniach v_4, v_5, v_6, v_7

Rys. 5. Kolejność wierzchołków T_{h+2} w konstrukcji indukcyjnej

Rys. 6. Konstrukcja odpowiedniego porządku dla h parzystych

Mając tak wzmocnioną tezę udowodnioną dla wszystkich h nieparzystych, nietrudno już udowodnić, że dla h parzystych również mamy permutację zaświadczałą, że szerokość przekroju T_h wynosi co najwyżej $\lceil \frac{h}{2} \rceil + 1$. Odpowiednią konstrukcję przedstawia rysunek na marginesie, a szczegóły pozostawiamy jako zadanie dla Czytelnika.

W ten sposób problem listonosza w korporacji został rozwiązany. Zachęcamy do pomyślenia, jak dużej torby będzie potrzebował listonosz w jeszcze innych sytuacjach, np. gdy graf pokazujący komunikowanie się mieszkańców w miasteczku jest cyklem albo pełnym grafem dwudzielnym.

Na koniec dodajmy, że w teorii grafów rozważa się wiele różnych parametrów nazywanych ogólnie szerokościami grafowymi. Typowo z każdym takim parametrem wiąże się pewna dekompozycja i jeśli graf ma *małą* wartość parametru, to możemy znaleźć odpowiednio *prostą* dekompozycję. *Cutwidth* jest uznawany za jeden z najbardziej podstawowych parametrów tego typu – dekompozycja to liniowe ułożenie wierzchołków grafu i jest ona *prosta*, jeśli przez każdy jej przekrój przechodzi *mało* krawędzi.

Inne przykłady szerokości grafowych na pewno pojawią się jeszcze nie raz w *Delcie* – przyp. red.